Setembre de 2019

Ocupació, conflicte i patriarcat: Impactes en les dones palestines

HÈLIA
Associació de suport a les dones que pateixen violència de gènere

ècp escola de cultura de pau

Ocupació, conflicte i patriarcat: Impactes en les dones palestines

Autora: Pamela Urrutia Arestizábal
Setembre de 2019
Escola de Cultura de Pau - Associació Hèlia

Aquesta guia es complementa amb un altre informe titulat *Gènere / Dones, pau i seguretat: aplicació, reptes i límits a Palestina*. Les dues publicacions s'han realitzat en el marc del projecte "Implicant a tota la comunitat en la lluita contra les violències masclistes i la garantia de drets sexuals i reproductius de les dones palestines a Hebron, Qalqilia i Tubes (Cisjordània, Palestina)", liderat per l'Associació Hèlia i finançat per l'Agència Catalana de Cooperació al Desenvolupament (ACCD).

Amb la col·laboració de:

Agència Catalana de Cooperació al Desenvolupament

Generalitat de Catalunya

Els continguts d'aquest informe poden ser lliurement reproduïts i difosos sempre i quan es citen adequadament. El contingut d'aquesta publicació és responsabilitat exclusiva de l'Escola de Cultura de Pau i no reflecteix necessàriament la opinió de l'ACCD.

escola de cultura de pau

UAB Universitat Autònoma de Barcelona

HÈLIA

Ocupació, conflicte i patriarcat: Impactes en les dones palestines

Dècades d'ocupació i militarització, periòdiques escalades d'hostilitats i polítiques israelianes de bloqueig, segregació i control contraris al dret internacional humanitari i els drets humans han tingut greus conseqüències en la població palestina i han afectat de manera específica i multifacètica les vides de les dones palestines. La majoria d'elles ha viscut tota la seva vida o la major part d'ella sota l'ocupació i en un context de conflicte prolongat que continua provocant morts, desplaçaments forçats de població, un progressiu deteriorament de la situació de drets humans, elevats nivells de pobresa i atur, i problemes greus de salut. Les seves experiències de l'ocupació i el conflicte també s'han vist condicionades per les relacions de gènere desiguals en una societat palestina tradicional i patriarcal, que determinen vulnerabilitats específiques, limitacions en l'exercici de drets i desigualtats en l'accés a recursos i oportunitats degut als estereotips i expectatives sobre els rols que han d'exercir homes i dones.[1] En el seu dia a dia, per tant, les dones palestines fan front a diverses formes de violència i discriminació, tant a l'àmbit públic com en el privat, en una manifestació més del que des del feminisme –en el seu anàlisi sobre les dones, la guerra i la pau– s'ha identificat com a *contínuum de violències.*[2]

El context és extremadament complex i les realitats a les que fan front les dones palestines són diverses. Les problemàtiques quotidianes d'una dona a Gaza poden ser molt diferents a les d'un altra que viu a Jerusalem, Ramallah, Hebron, o en algun lloc de l'àrea C de Cisjordània.[3] Les seves experiències singulars estan determinades pel conjunt de polítiques d'exclusió, setge, aïllament i subordinació que imposa l'ocupació. En termes generals, diversos estudis apunten a que les dinàmiques de l'ocupació han tingut i continuen tenint efectes directes i indirectes en les dones palestines i que no només han perpetuat, sinó que han reforçat les desigualtats de gènere preexistents en la societat palestina. En aquesta línia, es destaca que la repressió militar imposada per Israel ha condicionat la construcció social de les masculinitats i que els seus usos de la violència també tenen una intencionalitat des d'una mirada de gènere, en la mesura que moltes de les polítiques i pràctiques de l'ocupació pretenen deliberadament posar en qüestió la capacitat dels homes palestins de complir amb el rol de "protectors". Aquesta tensió desemboca en situacions de violència interpersonal i en espais familiars controlats, evidenciant les dificultats per trobar espais segurs per a les dones a Palestina.[4] La manca d'institucions palestines operatives –que, entre altres coses, garanteixen mecanismes de protecció–, i la divisió política entre faccions palestines també ha contribuït negativament a aquest panorama.

1."El gènere és la categoria analítica que posa de manifest que les desigualtats entre homes i dones són un producte social i no un resultat de la naturalesa, evidenciant la seva construcció social i cultural per a distingir-les de les diferències biològiques dels sexes. El gènere pretén donar visibilitat a la construcció social de la diferència sexual i a la diferència sexual del treball i el poder, La perspectiva de gènere busca evidenciar que les diferències entre homes i dones són una construcció social producte de les relacions de poder desiguals que s'han establert històricament en el sistema patriarcal". Escola de Cultura de Pau, *Alerta 2019! Informe sobre conflictes, drets humans i construcció de pau*. Barcelona: Icaria, 2019.

2. Veure per exemple Carol Cohn, "Las mujeres y las guerras: hacia un marco conceptual" en Carol Cohn (ed.), *Las mujeres y las guerras*, Barcelona: ICIP, 2014; Cynthia Cockburn,"The Continuum of Violence" en Wenona Giles y Jennifer Hyndman (eds.), *Sites of Violence, Gender and Conflict Zones*, Berkeley: University of California Press, 2004 o Caroline O.N. Moser, "The Gendered Continuum of Violence and Conflict: An Operational Framework" en Caroline O.N.Moser y Fiona C. Clark (eds.), *Victims, Perpetrators or Actors? Gender, Armed Conflict and Political Violence*, Londres-Nueva York: Zed Books, 2001.

3. En el marc del procés d'Oslo, Cisjordània va ser dividida en tres àrees, cadascuna amb un estatus diferent de governança. A l'àrea A (18% del territori), l'Autoritat Palestina (AP) exerceix control sobre assumptes de seguretat i civils; a l'àrea B (20%) l'AP controla només els assumptes civils i la seguretat està en mans d'Israel; i en l'àrea C (62%) les autoritats israelianes tenen el control. La ciutat d'Hebron, en tant, està dividida en dues àrees: H1, administrada per l'AP i H2 (20%), sota control israelià.

4. Entrevista amb Vanessa Farr, consultora i especialista internacional en género, paz y seguridad, 5 de setembre de 2019.

Sense pretensió d'exhaustivitat, aquesta guia té el propòsit d'il·lustrar la diversitat de violències que experimenten les dones palestines i els seus impactes, tenint en compte les repercussions que tenen en elles diverses polítiques de l'ocupació israeliana com les operacions militars, la repressió de protestes, els assentaments, les batudes, les demolicions de llars, els arrestos i les detencions; així com la dimensió de gènere del desplaçament forçat i els problemes que les dones palestines afronten en àmbits com l'accés a la salut, l'educació i la justícia en un context condicionat per l'ocupació, però també per les normes d'una societat patriarcal en la que persisteixen discriminacions i manifestacions preocupants de violència de gènere.

Operacions militars i repressió de protestes

Les dinàmiques imposades per l'ocupació israeliana, el context de conflicte i les escalades de confrontació han tingut un impacte sever en termes de letalitat a la població palestina, incloent dones. Dades desagregades recents indiquen que des del 2008 i fins a mitjans de 2019 un total de 5.501 persones havien mort com a resultat d'hostilitats, incidents amb colons israelians, després de participar en manifestacions o en el marc d'operacions de rastreig de les forces israelianes, incloent 804 dones i nenes (15%). Segon les dades d'OCHA, aproximadament 9.000 dones i nenes van resultar ferides al mateix període.[5]

Les dones palestines fan front a diverses formes de violència i discriminació, tant a l'àmbit públic com al privat, en una manifestació més del que des del feminisme s'ha identificat com contínuum de violències

A l'última dècada l'operació militar israeliana sobre Gaza l'estiu de 2014 va ser especialment greu. En tan sol dos mesos (juliol i agost) la ofensiva va causar la mort de 299 dones –entre elles 16 embarassades– i 197 nenes i 2.000 dones i nenes més van resultar ferides. Les conseqüències d'aquesta escalada de violència també són evidents en els índexs de mortalitat materna i neonatal a la Franja, que es van duplicar a la segona meitat de l'any en comparació amb el primer semestre de 2014.[6] Els testimonis de dones palestines sobre aquesta crisi donen compte del trauma per causa dels bombardeigs i la pèrdua de familiars, inclosos fills i marits.[7] A això s'han d'afegir les conseqüències derivades de la destrucció de la Franja –unes 50.000 dones i nenes palestines vivien en cases que van resultar greument afectades o totalment destruïdes durant l'ofensiva de 2014–, nous desplaçaments forçats, l'empitjorament en l'accés als serveis més bàsics i l'acusada crisi humanitària que continua afectant a la població de Gaza fins al dia d'avui, principalment a causa del ferm bloqueig que manté el Govern israelià com a part d'una estratègia de càstig col·lectiu a la població de la Franja.

Les dones palestines afronten una gran càrrega en la cura i el manteniment de les seves famílies davant les condicions de vida extrema en aquest territori –amuntegament, subministrament d'aigua d'entre tres i cinc hores cada cinc dies i talls d'electricitat de fins a 20 hores diàries-, i assumeixen una major càrrega de responsabilitat vinculada al treball no remunerat i les tasques domèstiques.[8] Moltes dones a Gaza consideren que el bloqueig i els talls d'electricitat contribueixen a majors nivells de violència contra les dones en l'àmbit familiar.[9] Alguns col·lectius de dones afronten dificultats especials, com és el cas de les vídues. S'estima que un total de 700 dones palestines van perdre els seus marits durant l'ofensiva israeliana de 2014 i afrontaven diversos problemes per proveir les seves famílies, donat el context de deteriorament econòmic, dominació social masculina, manca d'accés a serveis, ajudes i espais de protecció. En algunes ocasions, s'imposa l'opció de casar-se amb els seus cunyats –donant compliment a les expectatives d'una pràctica tradicional– com una manera de romandre a la llar familiar i evitar disputes sobre la custòdia dels fills.[10]

Més recentment, l'any 2018, la denominada Marxa del Retorn i l'ús desproporcionat de la força contra civils per a reprimir-la ofereixen un altre exemple per il·lustrar els impactes de les polítiques israelianes en les dones palestines i la singularitat de les seves experiències a partir de les relacions de gènere a la societat palestina. Moltes palestines es van sumar a les protestes que, en el 70 aniversari de la *Nakba*, pretenien reivindicar el dret a un retorn de la població refugiada palestina i condemnar el bloqueig a Gaza. Les mobilitzacions van motivar una dura resposta israeliana i els fets de violència més greus a la franja des del 2014, amb més de 200 víctimes mortals palestines i 18.000 persones ferides.[11] Segon les dades d'OCHA, entre el 30 de març i el 30 de novembre de 2018, dues palestines van morir –una menor i una voluntària mèdica clarament identificada com a tal– i un total de 8.000 dones i

5. OCHA, Occupied Palestinian Territories. Data on casualties, 01/01/2008 – 26/07/2019, consultat el 21 d'agost de 2019. En el mateix període 235 israelians van morir en fets vinculats al conflicte.
6. OCHA, *The Gaza Strip: The long term impact of the 2014 hostilities on women and girls*, desembre de 2015.
7. Norwegian Refugee Council (NRC), *Gaza: The Impact of Conflict on Women*, NRC, novembre de 2015.
8. UN Women, *Gender Alert: Needs of Women and Girls in Humanitarian Action in the Occupied Palestinian Territory* , 2018.
9. Vegi's l'apartat Estat de dret, accés a la justícia i violència de gènere.
10. NRC, 2015, op.cit.
11. Per a més informació, veure el resum sobre Israel-Palestina al capítol sobre conflictes armats en *Escola de Cultura de Pau, Alerta 2019! Informe sobre conflictos, derechos humanos y construcción de paz*. Barcelona: Icaria, 2019.

nenes van resultar ferides, el 68% per inhalació de gas i 10% per trets d'arma de foc.[12] Les investigacions i testimonis recollits constaten que les dones participaven en activitats pacífiques i no representaven cap amenaça al moment de ser ferides.[13] Des d'una perspectiva de gènere també cal destacar les conseqüències per a les dones ferides i les seves famílies –ja que moltes vegades s'espera que continuïn portant a terme les tasques de cura a la llar, a pesar de les seves lesions–, per les dificultats afegides per l'accés a la salut –degut a la norma social que desaconsella que abandonin les seves llars sense acompanyants– o per la percepció de que les ferides poden afectar les perspectives del matrimoni de les més joves. Un estudi d'UNFPA va identificar que la major part de les assistents a les mobilitzacions van haver d'obtenir el consentiment d'una figura masculina per participar a les protestes –pares o marits– i algunes d'elles van reconèixer haver desestimat l'accés a atenció de salut després d'haver estat afectades per inhalació de gas per evitar tensions familiars.[14]

Assentaments, batudes i demolicions

La incessant expansió d'assentaments israelians il·legals als territoris ocupats –entre 200 i 250 a Cisjordània i Jerusalem Oriental amb una població d'entre 520.000 i 600.000 persones–, les infraestructures i el sistema de controls militars israelians desplegats per a protegir-los –aguditzant la fragmentació del territori palestí– i les agressions periòdiques dels colons perpetrats en un clima d'impunitat –prop del 90% de les denúncies presentades a la policia israeliana per aquest tipus d'accions es tanquen sense cap tipus de sanció– conformen un altra font de violència contra les dones palestines. La construcció dels assentaments impulsats per Israel ha suposat la confiscació de territoris, recursos i rutes de transport palestines, la creació d'un doble sistema normatiu que privilegia a les persones ciutadanes israelianes i una font de tensió constant entre les dues comunitats. Diversos informes donen compte de les provocacions i els abusos perpetrats per colons contra població palestina, incloses dones i menors, exposats a diverses expressions d'aquesta violència en la seva vida quotidiana. Els testimonis inclouen casos com el de Mervat, una dona resident a Hebron que va patir un avortament després de ser atacada violentament per un grup de colons mentre llençava les escombraries,[15] o la mort de diversos integrants d'una família, incloent la mare i un fill de 18 mesos, en un incendi provocat per colons a la localitat cisjordana de Duma, en un fet que va tenir major repercussió mediàtica internacional.[16] Algunes acciones s'han emmarcat en allò que es coneix com *price tag policy*, consistent en accions vandàliques i violentes contra població palestina davant qualsevol acció –incloent mesures adoptades per les autoritats israelianes– que els colons consideren com contràries als seus interessos. És necessari també tenir en compte l'impacte psicològic per a les dones, en alerta constant davant el temor de que els seus fills siguin arrestats, ferits o morts com a resultat de la violència de colons israelians i més reticents a abandonar les seves llars després de viure aquest tipus d'experiències.[17] Cal destacar, a més a més, que alguns estudis recents apunten a les comunitats palestines més exposades a la violència de colònies i/o soldats presenten un major risc de violència de gènere.[18]

L'operació militar israeliana sobre Gaza a l'estiu de 2014 va ser especialment greu: en tan sol dos mesos va causar la mort de 197 nenes i 299 dones –entre elles 16 embarassades–, mentre que altres 2.000 més van resultar ferides

Les periòdiques operacions de batudes nocturnes portades a terme per les forces israelianes, habitualment violentes, de matinada, amb soldats fortament armats i acompanyats per gossos també provoquen repercussions severes i de llarg termini per a la salut mental de dones i menors, entre ells desordres de somni, estrès i depressió. La política israeliana de destrucció i demolició de propietats palestines, ja sigui per la manca de permisos de construcció o com a mesura punitiva, és una altra pràctica que afecta sensiblement a les dones. En un context en què els permisos per a la construcció son extremadament difícils d'obtenir per a la població palestina, moltes dones viuen amb el temor constant de veure destruïdes les seves llars, fet que afavoreix quadres d'ansietat i depressió. Els testimonis de les dones que han perdut les seves cases apunten moltes vegades a les forces israelianes que es presenten de nit o de matinada per dur a terme les demolicions i que en alguns casos obliguen a les persones residents a destruir els habitatges, en una pràctica especialment degradant.[19] Les demolicions com a mesura de càstig col·lectiu van ser freqüents en dècades passades –s'estima que entre el 1987 i el 2004 més d'un miler d'habitatges van ser destruïdes. Tot i que aquesta política es va suspendre durant uns anys, es va

12. OCHA, "The impact on women of the Great March of Return", *The Monthly Humanitarian Bulletin*, desembre de 2018.
13. WCLAC, *Gaza's Return Marches: The Gendered Impact of the Excessive Use of Force by Israeli occupation forces on Civilians*, Submission for the Commission of Inquiry on the 2018 protests in the Occupied Palestinian Territories, setembre de 2018.
14. OCHA, 2018, op.cit.
15. WILPF, *Statement by Randa Siniora, First Palestinian Woman Activist to brief UN Security Council*, 25 d'octubre de 2018.
16. Haaretz, "Ali Dawabshe's Mother Succumbs to Wounds Sustained in West Bank Arson", *Haaretz*, 7 de setembre de 2015.
17. Women's International League for Peace and Freedom (WILPF), *Palestinian Women Under Prolonged Israeli Occupation: The Gendered Impact of Occupation Violence*, Universal Periodic Review of Israel, Joint Submission to the UPR Working Group 29th Session, January 2018; Women's Center for Legal Aid and Councelling (WCLAC), Women's Voices, Novembre 2013-Juny 2017.
18. Veure l'apartat Estat de dret, accés a la justicia i violencia de gènere.
19. Women's International League for Peace and Freedom (WILPF), 2018, op.cit.

tornar a activar l'any 2014. Des de aleshores i fins a mitjans de 2019 va significar la demolició o destrucció gairebé total de 78 habitatges palestins, deixant sense llar 325 persones, incloent 138 menors d'edat.[20]

Arrestos i detencions

Algunes estadístiques apunten a que al voltant del 20% de la població palestina ha estat detinguda alguna vegada per les forces israelianes als territoris ocupats. Segon les dades de l'organització palestina Addameer, des del 1967 i fins al desembre del 2013, fins a 800.000 palestins havien estat arrestats, incloent un mínim de 10.000 dones. A mitjans de 2019, 38 dones palestines continuaven a presons israelianes. Informes de l'ONU han alertat que les dones palestines són regularment detingudes als carrers, en punts de control israelians o durant batudes nocturnes; que habitualment no són informades dels seus drets ni de les raons de la seva detenció; i que en ocasions les mantenen durant dies o mesos en detenció administrativa.[21] Les detingudes són sotmeses a abusos físics i psicològics, incloent cops, insults, assetjament sexual, aïllament prolongat, privació de son, i registres corporals intrusius com a forma de càstig o abans i després d'audiències judicials. També s'ha denunciat que durant els interrogatoris les dones pateixen intimidacions i amenaces que afecten a les seves famílies –destrucció d'habitatges o detenció de familiars, per exemple– i que en ocasions són detingudes com a forma de pressió als seus marits per a que es lliurin a les autoritats israelianes o signin confessions.[22]

Les periòdiques operacions de batudes nocturnes portades a terme per les forces israelianes, habitualment violentes, de matinada, amb soldats fortament armats, provoquen greus repercussions i seqüeles de llarg termini per a la salut mental de dones i menors

Les denúncies també apunten a la reclusió en presons que no contemplen les necessitats de les dones des d'una perspectiva de gènere, problemes en l'accés a tractament mèdic per part de les persones preses, falta d'accés a una assistència jurídica i denegació de permisos de visites familiars esgrimint "raons de seguretat". Aquesta última pràctica té un impacte profund en les dones, accentuant situacions d'ansietat, depressió i la sensació d'aïllament.[23] A tot això s'afegeix la situació de les menors d'edat preses a les presons israelianes, una pràctica extensament condemnada per organitzacions de drets humans i que recentment va tenir una notorietat especial pel cas de la jove Ahed Tamimi.[24] A més de la privació de llibertat, aquestes menors no tenen garantit l'accés a l'educació mentre estan recloses.

Desplaçament forçat

La població palestina afronta més de set dècades de desplaçament forçat. Segons l'UNRWA, el nombre de palestins i palestines refugiades ascendia a 5,4 milions de persones – estimacions d'altres organitzacions pugen aquesta xifra a gairebé 8 milions–, residents principalment a Gaza, Cisjordània, Jordània, Líban i Síria. Només a Gaza s'estima que dos terceres parts de la població són persones refugiades. La situació de desplaçament forçat de llarga durada crea un context que agreuja vulnerabilitats i té efectes específics en les dones palestines (49% de la població refugiada palestina, segons UNRWA). Les que viuen a Gaza i Cisjordània han de fer front al conjunt de violacions als drets humans de l'ocupació israeliana, la duresa de la vida quotidiana i les actituds tradicionals cap a les dones o el que algunes anàlisis sobre la situació de les palestines refugiades han identificat com un "triangle d'opressió" que afecta diverses dimensions de les seves vides.[25] Després d'entrevistar més de 500 dones refugiades, un estudi recent de l'organització MIFTAH va concloure que el 33% d'elles havien estat exposades a violència directa per part de les forces d'ocupació i un 37% a detencions o interrogatoris, mentre que el 88% confessava sentir-se terroritzades quan l'exèrcit israelià havia assaltat el camp de refugiats i el 77% reconeixia sentir ansietat per la possibilitat de ser expulsades novament dels seus habitatges.[26]

Cal tenir en compte que moltes dones palestines s'han vist sotmeses a situacions de desplaçaments forçats successius. Així, per exemple, en el moment més àlgid de l'ofensiva israeliana sobre Gaza el 2014 mig milió de persones es van veure obligades a abandonar els seus habitatges. Algunes d'elles van buscar refugi en allotjaments temporals desbordats per l'emergència o en cases de familiars. Les dones palestines han donat testimoni de les condicions d'amuntegament i precarietat per a elles i els seus fills en aquestes circumstàncies, i de l'estat d'ansietat derivat de la sensació de ser una càrrega per als seus familiars.[27]

20. B'Tselem, "Statistics on Punitive House Demolitions", updated 7 August 2019, consultat el 4 de setembre de 2019.
21. Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, in her mission to Israel, A/HRC/35/30/Add.1, 8 de juny de 2017.
22. Amnesty International, *Conflict, occupation and patriarchy: Women carry the burden*, AI/Index:MDE 15/016/2005, març de 2005.
23. MIFTAH, PWSSD, WCLAC, TAM, Karama, *Palestinian Women: the Disproportionate Impact of the Israeli Occupation*, novembre de 2018.
24. Per més informació, veure Amnesty International, *Israel/OPT: Ahed Tamimi release a bittersweet moment as other Palestinian children languish in Israeli jails*, Amnesty International, 29 de juliol de 2018.
25. MIFTAH, *Documenting Violations by the Israeli Occupation against refugee women in Palestinian Refugee Camps in the West Bank and Gaza Strip*, citat en *Palestinian women_ the disproportionate impact of the Israeli Occupation*
26. Ibid.
27. NRC, 2015, op.cit.

Les situacions d'amuntegament –agreujades per les hostilitats del 2014 i la gran destrucció en el cas de Gaza–, també incrementen l'exposició de dones i nenes a situacions d'assetjament i violència de gènere. A la tradicional societat palestina, el desplaçament intern i la precarietat també han portat l'adopció de mesures que es consideren de "protecció" per a les nenes, com els matrimonis a edat primerenca, que afecten els seus drets i possibilitats de desenvolupament. La capacitat de les dones palestines per fer front als problemes derivats del desplaçament forçat o la destrucció dels seus habitatges també s'ha vist limitada pel règim legal palestí de drets de propietat i herència, que afavoreix els homes.

El desplaçament forçat de llarga durada també afecta a poblacions palestines que habiten els països de l'entorn i de manera singular a les dones. Un estudi de 2012 en camps de persones refugiats palestines a Líban, basat en una enquesta que van respondre majoritàriament dones (82%), va constatar que el 52% presentava alguna malaltia crònica i que un 55% patia afectacions psicològiques.[28] Més recentment, conflictes armats com el de Síria també han motivat nous desplaçaments forçats de població refugiada palestina, exposant a les dones palestines a noves situacions de violència de gènere i restricció de moviments a països com Líban o Jordània.[29]

Restricció de moviments, revocació de residència i reunificació familiar

A la seva vida quotidiana, les dones palestines es veuen afectades per un conjunt de restriccions de moviment imposades físicament i a nivell burocràtic, que impedeixen la seva lliure circulació. Els obstacles que tenen dia a dia inclouen el mur de separació, els controls israelians, el tancament de carreteres, un sistema de permisos i un règim legal discriminatori. Aquest sistema condiciona sensiblement la seva mobilitat i té nombroses repercussions en termes de drets humans, afectant el seu accés a la salut, a l'educació, a l'ocupació i a la seva vida social i familiar. Inclús afecta els patrons de matrimoni entre la població, incrementant les bodes entre persones que habiten en zones properes o a un mateix costat del mur amb la fi d'evitar la separació de famílies.[30]

Informes de l'ONU han alertat que les dones palestines són regularment detingudes als carrers, en punts de control israelians o durant batudes nocturnes; que habitualment no són informades dels seus drets ni de les raons de la seva detenció

En el cas de Jerusalem Oriental, Israel ha aplicat una sèrie de polítiques discriminatòries orientades a disminuir la població palestina en aquesta àrea, amb algunes repercussions especialment lesives per a les dones. Una és la revocació de residència, denunciada com una política de "deportació silenciosa" i que ha afectat a un total de 14.643 persones palestines entre 1967 i 2018.[31] Des de l'annexió il·legal de Jerusalem Est, la població palestina va passar a ser considerada per Israel com "residents permanents", però ha de demostrar davant les autoritats israelianes que Jerusalem és el "centre de la seva vida". Els palestins i palestines que no aconsegueixen documents o que resideixen fora de Jerusalem –a Cisjordània, Gaza o en un altre país–, per un temps determinat, s'arrisquen a perdre el permís de residència. En aquest context, s'han produït nombroses separacions de famílies –entre matrimonis, pares i fills, i a nivell de famílies esteses–, amb un impacte traumàtic per a les dones palestines afectades per aquesta política. Mentrestant, les palestines que continuen a Jerusalem sense la documentació en regla reconeixen que viuen com a una presó, amb la por constant de que les forces israelianes les detinguin si es decideixen a sortir de casa. El poder de les autoritats israelianes per aplicar la revocació de residència també ha suposat l'aplicació d'aquesta política com a càstig col·lectiu, retirant el permís als palestins acusats de perpetrar crims –en la seva majoria homes– i a tota la seva família, amb un impacte desproporcionat per a les dones. Cal destacar que les lleis vigents a Israel des del 2003 en la pràctica impedeixen a la població palestina obtenir permisos de residència per via del matrimoni, el que suposa constants negatives a les sol·licituds de reunificació familiars i costosos processos burocràtics que duren anys.[32]

Els impactes en les dones també són identificables en altres aspectes vinculats a les normes que regulen la vida familiar. Així, per exemple, en cas de divorci, les dones palestines perden els seus drets de residència i si les filles i fills de la parella es mantenen amb el pare, no tenen garanties de poder visitar-los. En cas de divorci, les dones palestines originàries de Jerusalem que retornen a la ciutat poden intentar recuperar la residència en un procés que pot tardar anys i durant el qual poden veure severament afectada la seva llibertat de moviments, sense accés a serveis o permisos per a treballar. Diversos informes coincideixen també en

28. Rima R Habib, Karin Seyfert, Safa Hojeij, "Health and living conditions of Palestinian refugees residing in camps and gatherings in Lebanon: a cross-sectional survey", *The Lancet*, Vol.380, No9850, p1294. 2012.
29. Spencer et al. (2015) *Gender Based Violence Against Women and Girls Displaced by the Syrian Conflict in South Lebanon and North Jordan: Scope of Violence and Health Correlates*, Alianza por la Solidaridad.
30. Azzouni, S. (2010) "Palestine" en S.Kelly y J. Breslin (eds), *Women's Rights in the Middle East and North Africa: Progress Amid Resistance*, New York: Freedom House.
31. HaMoked, "Quiet deportation", 29 d'abril de 2019.
32. MIFTAH, PWSSD, WCLAC, TAM, Karama (2018), op.cit.

que aquest context legal afecta a les dones palestines que pateixen violència en l'àmbit familiar, fent-les més reticents a denunciar i buscar ajuda per por de ser expulsades de Jerusalem i separades dels seus fills.

Accés a la salut

El dret de les dones palestines a la salut es veu directament afectat per les conseqüències de l'ocupació, la destrucció i la disminució de les infraestructures sanitàries, les polítiques de bloqueig, els problemes de subministrament de medicaments i energia, així com dels problemes derivats dels problemes de gobernança en el sector públic, incloent els impagaments en el sector de la salut, en un context de persistent divisió intra-palestina. A Cisjordània, el context de fragmentació territorial, les colònies israelianes, els problemes de mobilitat i el règim de controls de seguretat i permisos exposen a les dones una sèrie de dificultats per accedir a serveis mèdics, una situació que és especialment lesiva per a les dones embarassades que requereixen controls periòdics en l'etapa pre i post natal.[33] Nombrosos informes documenten casos de dones obligades a parir en controls de seguretat, en ambulàncies o taxis davant la negativa o la demora de les forces israelianes per autoritzar el trasllat a hospitals. Aquesta situació comporta uns nivells alts d'angoixa i estrès per a les dones embarassades, que s'incrementa a mesura que s'apropa la data del part i que afecta especialment a les palestines que habiten a les zones rurals.[34]

A la seva vida quotidiana, les dones palestines es veuen afectades per un conjunt de restriccions de moviment imposades físicament i a nivell burocràtic, que impedeixen la seva lliure circulació, incloent el mur de separació, els controls israelians, el tancament de carreteres, un sistema de permisos i un règim legal discriminatori

En el cas de Gaza, els serveis de salut estan al límit del col·lapse després de més d'una dècada de bloqueig, les seves successives operacions militars israelianes al territori i els problemes d'accés per a l'assistència humanitària. Diverses organitzacions han denunciat i recopilat testimonis sobre l'impacte de les polítiques israelianes de control de les fronteres del territori, incloent el declivi en els permisos de sortida de la Franja sol·licitats per pacients – de 92,5% el 2012 a 54% el 2017– , els retards en les autoritzacions sense justificació i que comprometen la capacitat dels pacients per rebre tractaments i atenció mèdica, i els interrogatoris agressius a dones malaltes a pesar del seu mal estat de salut.[35] Activistes han denunciat també la greu situació de les dones palestines afectades de càncer de mama, que no tenen cap possibilitat de rebre un tractament adequat a la Franja i depenen de les autoritzacions per rebre atenció a Egipte o Cisjordània.[36] Els problemes vinculats al deteriorament i la sobrecàrrega dels serveis de salut també incideixen en la prevalença d'avortaments, naixements prematurs i complicacions en el part. Com es va mencionar en un apartat anterior, les tasses de mortalitat materna i neonatal es van duplicar després de l'ofensiva israeliana contra Gaza el 2014. Testimonis de dones palestines recorden que els hospitals van donar prioritat a les persones ferides a les hostilitats i moltes dones van abandonar les instal·lacions sanitàries junt amb els seus bebès en un clima d'inseguretat. Es calcula que durant la crisi 45.000 dones no van tenir accés a serveis reproductius bàsics i que uns 5.000 naixements es van produir en condicions extremes.[37]

Cal esmentar que la degradació del sistema de salut suposa una càrrega especial per a les dones, tenint en compte la divisió tradicional del treball a la societat palestina i les expectatives de gènere sobre el seu paper central a les tasques de cura. En aquest context, moltes dones palestines assumeixen la càrrega de cuidar els seus familiars ferits o discapacitats i posterguen les seves pròpies necessitats, tot i tenir discapacitats, quadres d'estrès, ansietat o depressió. Des d'una perspectiva de gènere, cal destacar també que l'accés a serveis de salut mental per part de les dones palestines es veu restringit per l'estigma i/o pels usos socials que consideren que poden afectar la possibilitat de les més joves per casar-se.

En aquest àmbit cal considerar també que les adolescents palestines són considerades com un grup especialment vulnerable per diversos factors, entre ells els problemes d'accés a la salut –degut a problemes econòmics, manca de permís familiar o acompanyant, manca de personal de salut femení o d'informació– i per la edat primerenca en la que es casen i es converteixen en mares.[38] Tot i que en la actualitat són menys freqüents els matrimonis de menors de 15 anys, moltes joves es casen abans dels 18. Segon les estadístiques oficials, un 20% de les dones palestines es casa abans de tenir 18 anys, davant d'un 1% dels homes.[39] D'acord amb dades del 2014, el 25% de les dones d'entre 20 i 24 anys a Gaza i el 19% de les que viuen a la Cisjordània havien tingut un fill o filla abans de complir els 18

33. UN Secretary General, *Situation of and assistance to Palestinian women*, E/CN.6/2019/6, 8 de gener de 2019.
34. Amnesty International (2005), op.cit.
35. MIFTAH, PWSSD, WCLAC, TAM, Karama (2018), op.cit.
36. Entrevista amb Hala Riziq, activista feminista en Gaza, 16 de setembre de 2019.
37. NRC, 2015, op.cit.
38. UN Women, 2018, op.cit.
39. Palestinian Central Bureau of Statistics (PCBS), *Statistics Bureau: women represent half of the Palestinian population*, PCBS, 7 de març de 2017.

anys. Cal recordar també que els matrimonis a edat primerenca impliquen també una afectació en l'exercici de drets fonamentals com l'educació i l'aprofitament de la infància per les adolescents palestines.[40]

Un altre grup especialment vulnerable en l'àmbit de la salut és el de les dones amb algun tipus de discapacitat. Segon estudis recents, la majoria de les dones i joves amb discapacitats a Gaza –65,4% d'un total de 998– patia problemes d'accés a serveis bàsics i algun tipus de violència –verbal (58%), física (34%) , econòmica (26%), sexual (2%)– i un terç es trobava aïllada o amb impediments per sortir de casa. La gran majoria d'elles (81%) eren dones solteres.

Accés a educació i seguretat econòmica

L'accés a l'educació de la població palestina es veu condicionat quotidianament per les polítiques d'ocupació israelianes i la violència que, a més de les afectacions directes a la població estudiantil, provoca la pèrdua de nombroses jornades de classe. Les estudiants palestines sovint es veuen afectades per intimidacions o humiliacions específiques de gènere en els seus trasllats a escoles i universitats, especialment en els llocs de control israelians.[41] Alguns informes alerten sobre la situació de vulnerabilitat que afecta de manera especial a les nenes i joves palestines que viuen a l'àrea de Cisjordània pel seu accés limitat a l'educació i les mancances en la infraestructura d'ensenyança. En aquesta zona, així com a l'àrea H2 d'Hebron, moltes menors abandonen l'escola per problemes econòmics de les seves famílies i/o per ajudar a les tasques de la llar o com una mesura per evitar l'exposició a situacions de violència o intimidació.

La degradació del sistema de salut suposa una càrrega especial per a les dones, tenint en compte la divisió tradicional del treball a la societat palestina i les expectatives de gènere sobre el seu paper central a les tasques de cura

Tot i els obstacles, en termes generals les nenes i joves palestines han progressat en els seus nivells d'alfabetització, educació i formació al nivell d'educació superior. De fet, entre les dones en edat d'accedir a l'educació superior hi ha un 53% estudiant, en comparació amb un 32% d'homes en la mateixa franja d'edat, segons xifres recents (2017).[42] Alguns estudis apunten a que el major percentatge d'implicació de palestines a l'educació superior pot respondre a una major vàlua social de l'educació de les dones a la societat palestina, però també que els homes palestins de la mateixa edat puguin estar en presó o veure's obligats a deixar els estudis i treballar per proveir les seves famílies.[43]

En contrast amb el nivell de formació de les dones palestines, el seu accés al mercat laboral és molt limitat i es troba entre els més baixos entre els països d'Orient Mitjà i del món. D'acord a xifres de 2017, la seva participació era d'un 19%, davant d'un 71% dels homes palestins. Segons estadístiques oficials, la taxa de dones d'entre 15 i 29 anys que van passar de l'escola al mercat laboral era d'un 6,6% davant un 44% dels homes palestins de la mateixa edat[44]. La taxa d'atur entre les dones palestines ha augmentat progressivament en els darrers anys fins arribar a la xifra rècord del 47% el 2017. Aquelles amb major nivell educatiu (amb més de 13 anys d'estudis) representaven la major part d'aquest percentatge, amb la meitat d'elles en l'atur davant d'un 19% en el cas dels homes palestins[45].

Les possibilitats de les palestines d'obtenir seguretat econòmica es veuen restringides per diverses variables. La violència i les limitacions a causa de les polítiques israelianes d'ocupació afecten la seva participació al mercat laboral. Així, per exemple, després de l'ofensiva militar israeliana sobre Gaza el 2014, els greus danys als territoris agrícoles de la Franja van limitar sensiblement les oportunitats de treball de les dones palestines. No obstant, entre els factors que condicionen l'accés de les dones al mercat laboral també estan les percepcions socials tradicionals que consideren que l'home ha de ser el proveïdor de la família, una divisió social del treball que atribueix la responsabilitat del manteniment de les famílies a les dones palestines limitant el seu temps disponible per a treballar en altres activitats, i la manca de serveis que poden ajudar a les dones a compatibilitzar el seu treball fora de casa amb les tasques reproductives i de cura. Segons un estudi recent sobre masculinitats i igualtat de gènere a Palestina, el 80% dels homes i el 60% de les dones consideraven que el paper més important d'una dona era la cura de la llar.[46] En una senyal positiva, les generacions més joves es mostren favorables a relacions més equitatives entre homes i dones en el que respecta al dret a treballar, els estudis o el repartiment de les tasques domèstiques.[47]

40. Women's Studies Centre, *Stories of Daily Resilience and Struggles from Jerusalemite Women's Pespective*, Analytical Documentative Study, juliol de 2019.
41. Sophie Richter-Devroe, *Gender Equality and Women's Rights in Palestinian Territories*, Policy Department C: Citizens Rights and Constitutional Affairs, European Parliament, 2011.
42. UNSG, 2019, op. cit.
43. Richter-Devroe 2011, op.cit.
44. PCBS, 2017, op.cit.
45. UNSG (2019), op.cit. 46. UN Women – Promundo, *Understanding Maculinities, International Men and Gender Equality Survey (IMAGES) – Middle East and North Africa*, 2017.
47. Ibid.

En aquest escenari, moltes dones palestines treballen en el sector informal o en activitats familiars no remunerades i, per tant, tenen un major risc de ser explotades i de treballar en condicions inadequades. Com en altres contextos, les dones palestines que treballen fora de la casa també estan exposades a situacions de violència de gènere. Segon un estudi d'Institut d'Estudis de la Dona de la Universitat de Birzeit i l'OIT, un 22% de les entrevistades reconeixien haver estat víctimes de violència de gènere en el seu lloc de treball, amb una major prevalença del fenomen a Cisjordània que a Gaza.

Estat de dret, accés a la justícia i violència de gènere

Les dones palestines fan front a un panorama de lleis discriminatòries, obstacles múltiples d'accés a la justícia i una alta prevalença de la violència de gènere. Cal tenir en compte que el fragmentat context legal vigent en Palestina combina lleis de l'època otomana, del domini britànic, dels codis egipci i jordà i decrets emesos per les autoritats a Gaza i Cisjordània, que inclouen normes que permeten discriminacions i vulneracions als drets de les dones en àmbits com matrimoni, divorci, custòdia dels fills o herència.[48] La divisió en àrees amb diferents sistemes de control i jurisdicció administrativa en els territoris ocupats junt a la divisió política entre els governs de Hamas a Gaza i Fatah a Cisjordània també contribueix a dificultar l'accés a la justícia de les dones palestines. Així, per exemple, s'ha denunciat que a l'àrea C, els abusos contra les dones –incloent fets de violència a la llar– no s'investiguen, afavorint la impunitat i la perpetuació de la violència. A Jerusalem Oriental, dones víctimes de violència de gènere enfronten el dilema de suportar els abusos o denunciar davant la policia israeliana, amb el risc de perdre la custòdia dels seus fills o ser repudiades per les seves famílies.[49] Això, en un context social on es considera que aquests temes s'han de mantenir en l'àmbit privat. L'accés a la justícia també es veu limitat per actituds discriminatòries i poc sensibles cap a la violència de gènere per part de personal del sistema judicial, un àmbit en el que les dones estan infra-representades (a l'any 2015 només un 17% dels jutges eren dones).[50]

Les possibilitats de les palestines d'obtenir seguretat econòmica es veuen restringides, entre altres factors, per la violència i limitacions a causa per l'ocupació que afecten la seva participació al mercat laboral i per les percepcions socials que consideren que l'home ha de ser el proveïdor de la família

Alguns estudis indiquen que la violència de gènere a l'àmbit familiar ha augmentat des de la Segona Intifada (2000), en part com a conseqüència de la frustració produïda per les polítiques israelianes, les pressions econòmiques i els recurrents cicles de conflicte, que portarien als homes palestins a ser més violents en l'àmbit domèstic.[51] Segon les estadístiques oficials fruit d'un estudi del 2011, el 37% de les dones palestines havien estat exposades a violència per part dels seus marits, el 29% a Cisjordània davant del 51% a Gaza.[52] Més recentment, un altre estudi va constatar que durant la seva infància molts palestins i palestines han estat testimonis de fets de violència cap a les seves mares per part dels seus pares o d'un altre home de la família –25% i 22%, respectivament– i gairebé un de cada cinc homes consultats (17%) reconeixien haver exercit violència física contra una dona en el marc de relacions de parella.[53] La Relatora Especial de l'ONU sobre la violència contra les dones ha advertit que, especialment a Gaza, el context polític sembla operar com un factor mitigant que fa més acceptable la violència contra les dones. Cal destacar que no existeixen lleis que criminalitzen la violència a la llar i que socialment existeix certa tolerància a la violència contra les dones a la societat palestina. El 2008, un estudi concloïa que el 22% de les persones consultades acceptava que un home colpegés a la seva esposa si es considerava necessari.[54]

Estudis més recents també ressalten les connexions entre els nivells d'exposició a la violència de l'ocupació i la prevalença de violència de gènere en l'àmbit familiar i d'actituds més conservadores cap a les dones. En aquest sentit, es destaca que les dones palestines que habiten en àrees especialment complexes com l'àrea C o Hebron fan front a un risc de violència de gènere exacerbat per l'estrès i les frustracions dels homes palestins. Un estudi d'ONU Dones focalitzat en aquestes àrees va constatar que les dones casades amb palestins que havien estat exposats a insults, que havien estat detinguts o colpejats per soldats o colons patien majors nivells de violència física, emocional i sexuals per part dels seus marits. En aquestes àrees la segregació espacial també ha reforçat les actituds patriarcals i la reclusió de les dones a l'àmbit domèstic, limitant la seva participació a la comunitat.[55] En el cas de Gaza, el 61% de les dones considera que el bloqueig i els talls d'electricitat

48. UNDP, *Gender Justice & The Law: Assessment of laws affecting gender equality in the Arab States region*, capítol Palestine, 2018, y UNSG (2019) op.cit.
49. Human Rights Council, 2017, op.cit
50. PCBS, 2017, op.cit.
51. Richter-Devroe (2011), op.cit.; Special Rap (2017)
52. Palestinian Central Bureau of Statistics, *Violence Survey in the Palestinian Society*, PCBS, 2011.
53. UN Women – Promundo, 2017, op.cit.
54. Richter Devroe, 2011, op.cit.
55. UN Women, *Caught up between a rock & a hard place: occupation, patriarchy and gender relations. A Case Study of Palestinian Women in Area C & H2*, març de 2018.
56. UN Women, 2018, op.cit.

influeixen en majors nivells de violència cap a les dones en l'àmbit familiar.[56]

Un altre àmbit d'especial preocupació és el dels crims d'honor, que involucren diverses formes de violència contra les dones, incloent feminicidis. Els crims es perpetren en un context patriarcal que atribueix a les dones determinades formes de comportament que, en cas de ser transgredides constitueixen un afrontament per a l'honor familiar. En aquest context, l'ús de la violència contra les dones es converteix en una mesura disciplinària o fórmula per restaurar l'honor de la família. Tot i constatar que es tracta d'un fenomen infra-denunciat i la manca d'estadístiques oficials, s'ha alertat sobre un increment dels assassinats de dones per aquest tipus de crims.[57] El marc legal reforça les normes socials en aquest àmbit, ja que es contemplen reduccions de penes pels autors d'aquesta violència. Els canvis introduïts recentment per a eliminar-los s'apliquen solament a Cisjordània, però no a Gaza[58]. No ha estat fins a l'any 2018 que es van modificar els articles que permetien a un violador ser exonerat de condemna si es casava amb la seva víctima.[59]

Estudis recents destaquen les connexions entre els nivells d'exposició a la violència de l'ocupació i la prevalença de violència de gènere en l'àmbit familiar i d'actituds més conservadores cap a les dones

Les discriminacions que afecten a les dones palestines fruit del context patriarcal també inclouen qüestions relatives a les lleis d'estatus personal –tant el basat a la xaria com el cristià– que regulen qüestions com el matrimoni, el divorci, la custòdia dels fills o l'herència.[60] Així, per exemple, la poligàmia està permesa i l'edat mínima legal per a casar-se és diferent a Gaza i Cisjordània, però en ambdós casos és menor per a les dones. En un altre exemple, pel que fa a l'herència, les lleis aplicables a Gaza i Cisjordània basades en la xaria disposen que la dona rebi la meitat que un home, però a la pràctica moltes dones reben pressions familiars per renunciar completament als seus drets.[61]

Reflexions finals

L'anàlisi de les múltiples dimensions de les violències que afronten les dones i les nenes palestines confirma els greus impactes de l'ocupació militar israeliana i les seves polítiques d'exclusió, fragmentació i subordinació; però també permet constatar que aquesta realitat no es pot entendre adequadament sense tenir en compte el context patriarcal i les institucions i normes socials que continuen alimentant les discriminacions, el control i diverses expressions de violència cap a les dones.

Aquesta guia ha intentat oferir una mirada polièdrica a les violències i a les opressions que viuen quotidianament les dones i a les nenes palestines, assumint que es tracta d'una perspectiva limitada donada la complexitat del context i la multiplicitat de realitats a considerar. Temes que no s'han abordat en aquest informe, com les discriminacions i el racisme a les quals fan front les dones palestines amb ciutadania israeliana, els reptes per a la població LGTBI o els mecanismes i estratègies d'afrontament desplegades per les dones palestines per encarar les violències de l'ocupació i el patriarcat, entre altres temes, podrien enriquir la mirada sobre aquest tema. A partir del que s'ha exposat fins ara, no obstant, és possible constatar la necessitat inequívoca de tenir en compte les experiències de les dones i nenes palestines per identificar i fer front als aclaparadors desafiaments pendents per a la seguretat, la pau i les garanties de respecte i protecció dels drets humans a Palestina.

57. UN Special Rapporteur, add2 falta data
58. UNDP, 2018, op.cit.
59. UNSG, 2019, op.cit.
60. Per a més informació, veure S. Azzouni, 2010, op.cit.
61. UNDP, 2018, op.cit.

Referències bibliogràfiques:

Amnesty International 2005. *Conflict, occupation and patriarchy: Women carry the burden*, AI/Index:MDE 15/016/2005, març.

Amnesty International 2018. *Ahed Tamimi release a bittersweet moment as other Palestinian children languish in Israeli jails*, 29 de juliol.

Azzouni, S. 2010. "Palestine"en Kelly, S. y Breslin, J. (eds), *Women's Rights in the Middle East and North Africa: Progress Amid Resistance*, New York: Freedom House.

B'Tselem 2019. *Statistics on Punitive House Demolitions.*

Cockburn, C. 2004. "The Continuum of Violence" en Giles, W. y Hyndman, J. (eds.), *Sites of Violence, Gender and Conflict Zones*, Berkeley: University of California Press.

Cohn, C. 2014. "Las mujeres y las guerras: hacia un marco conceptual" en Cohn, C. (ed.), *Las mujeres y las guerras*, Barcelona: ICIP.

Escola de Cultura de Pau 2019. *Alerta 2019! Informe sobre conflictos, derechos humanos y construcción de paz*. Barcelona: Icaria.

Haaretz 2015. "Ali Dawabshe's Mother Succumbs to Wounds Sustained in West Bank Arson", *Haaretz*, 7 de septiembre.

Habib, R., Seyfert, K. y Hojeij, S. 2012. "Health and living conditions of Palestinian refugees residing in camps and gatherings in Lebanon: a cross-sectional survey", *The Lancet*, Vol.380, No 9850, p1294.

HaMoked, 2019. *Quiet deportation*, 29 d'abril.

Human Rights Council 2017.*Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, in her mission to Israel*, A/HRC/35/30/Add.1 y Add.2, 8 de juny.

MIFTAH (The Palestinian Initiative for the Promotion of Global Dialogue and Democracy), *Documenting Violations by the Israeli Occupation against refugee women in Palestinian Refugee Camps in the West Bank and Gaza Strip*, citado en MIFTAH, PWSSD, WCLAC, TAM, Karama 2018, *Palestinian women_ the disproportionate impact of the Israeli Occupation*

MIFTAH, PWSSD, WCLAC, TAM, Karama 2018. *Palestinian Women: the Disproportionate Impact of the Israeli Occupation*, novembre.

Moser, C. 2001. "The Gendered Continuum of Violence and Conflict: An Operational Framework" en Moser, C. y Clark, F. (eds.), *Victims, Perpetrators or Actors? Gender, Armed Conflict and Political Violence*, Londres-Nueva York: Zed Books.

Norwegian Refugee Council (NRC) 2015. *Gaza: The Impact of Conflict on Women,* NRC, novembre.

OCHA 2015. *The Gaza Strip: The long term impact of the 2014 hostilities on women and girls*, desembre.

OCHA 2018. "The impact on women of the Great March of Return", *The Monthly Humanitarian Bulletin*, desembre.

OCHA 2019. *Occupied Palestinian Territories. Data on casualties*, 01/01/2008 – 26/07/2019.

Palestinian Central Bureau of Statistics 2011. *Violence Survey in the Palestinian Society*, PCBS.

Palestinian Central Bureau of Statistics 2017. *Statistics Bureau: women represent half of the Palestinian population*, PCBS, 7 de març.

Richter-Devroe, S. 2011. *Gender Equality and Women's Rights in Palestinian Territories*, Policy Department C: Citizens Rights and Constitutional Affairs, European Parliament.

Spencer R. et al. 2015. *Gender Based Violence against Women and Girls Displaced by the Syrian Conflict in South Lebanon and North Jordan: Scope of Violence and Health Correlates*, Alianza por la Solidaridad.

UNDP 2018, "Palestine" en *Gender Justice & The Law: Assessment of laws affecting gender equality in the Arab States region*.

UNSG 2019. *Situation of and assistance to Palestinian women*, E/CN.6/2019/6, 8 de gener.

UN Women – Promundo 2017. *Understanding Maculinities, International Men and Gender Equality Survey (IMAGES) – Middle East and North Africa*.

UN Women 2018. *Gender Alert: Needs of Women and Girls in Humanitarian Action in the Occupied Palestinian Territory*.

UN Women 2018. *Caught up between a rock & a hard place: occupation, patriarchy and gender relations. A Case Study of Palestinian Women in Area C & H2*, març.

Women's Center for Legal Aid and Councelling (WCLAC) 2018. *Gaza's Return Marches: The Gendered Impact of the Excessive Use of Force by Israeli occupation forces on Civilians*, Submission for the Commission of Inquiry on the 2018 protests in the Occupied Palestinian Territories, setembre.

Women's International League for Peace and Freedom (WILPF) 2018. *Palestinian Women Under Prolonged Israeli Occupation: The Gendered Impact of Occupation Violence,* Universal Periodic Review of Israel, Joint Submission to the UPR Working Group 29th Session, gener.

Women's International League for Peace and Freedom (WILPF) 2018. *Statement by Randa Siniora, First Palestinian Woman Activist to brief UN Security Council*, 25 d'octubre.

Women's Studies Centre 2019. *Stories of Daily Resilience and Struggles from Jerusalemite Women's Pespective*, Analytical Documentative Study, juliol.

ENTREVISTAS:

Vanessa Farr, consultora y especialista internacional en gènere, pau i seguretat 5 de setembre de 2019.

Hala Riziq, activista feminista en Gaza, 16 de setembre de 2019.